

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ-ПОДІЙ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

PROBLEMATIC ASPECTS OF DETERMINATION OF LEGAL FACTS-EVENTS IN CIVIL LAW

Заболотна Н.Я., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу

*Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

Стаття присвячена розгляду основних теоретичних положень і проблемних аспектів наукової концепції юридичних фактів-подій як різновиду обставин, що, відповідно до норм цивільного права спричиняють виникнення, перехід та/або припинення цивільних правовідносин. Подія є самостійним видом юридичного факту, під якою розуміється обставина об'єктивної дійсності, зумовлена закономірностями розвитку природи, що відбувається без участі та без волі людини, з якою закон пов'язує виникнення та припинення суб'єктивних цивільних прав та обов'язків. Для позначення виняткової сутності подій був проведений аналіз їх ознак. Розглянуті відмінності фактів-подій від суміжних правових категорій. Поширеним різновидом юридичних фактів-подій є строк або термін. Доводиться, що оскільки закінчення часу та настання моменту в часі відбуваються незалежно від волі людей, то терміни відносяться до подій.

Актуальність наукової розробки проблем юридичних фактів-подій, як і юридичних фактів в цілому, в сфері цивільних правових відносин визначається тим, що юридичні факти-події виконують важливу роль в механізмі правового регулювання, їх головне призначення полягає в юридичному забезпеченні виникнення, зміни або припинення цивільних правових відносин. Це потребує нових акцентів у підході до визначення як теоретико-методологічних основ юридичних фактів-подій, зокрема у сфері цивільно-правових відносин, так і дослідження прикладних аспектів юридичних фактів-подій в сучасній теорії права. Одним з основних завдань, що стоять перед дослідниками теорії цивільного права, є визначення правової сутності подій, виявлення критеріїв відмежування даного правового явища від інших категорій, що відбивають реальність. Враховуючи неперехідну значущість даної категорії для цивільного права, а також спірність деяких основоположних постулатів, що лежать в основі традиційного підходу до розуміння юридичного факту-події в цивільному праві; перегляд окремих положень, що не відповідають потребам сучасної правової науки є дуже актуальним і корисним з точки зору подальшого використання отриманих наукових результатів у практиці правозастосування та подальшого розвитку вчення про юридичні факти в цивілістиці.

Ключові слова: цивільні правовідносини, юридичний факт, факти-події, життєві обставини, юридичні наслідки, абсолютні факти-події, відносні факти-події, строк, термін.

The article is devoted to the consideration of the main theoretical provisions and problematic aspects of the scientific concept of legal facts-events as a kind of circumstances that, in accordance with civil law, cause the emergence, transition and/or termination of civil relations. An event is an independent type of legal fact, which means the circumstance of objective reality, due to the laws of nature, which occurs without participation and without human will, with which the law connects the emergence and termination of subjective civil rights and responsibilities. To indicate the exceptional nature of the events, an analysis of their features was conducted. Differences of facts-events from related legal categories are considered. A common type of legal fact-event is a term or term. It turns out that since the end of time and the onset of time in time occur regardless of the will of the people, the terms refer to events. The urgency of scientific development of problems of legal facts-events, as well as legal facts in general, in the field of civil legal relations is determined by the fact that legal facts-events play an important role in the mechanism of legal regulation. legal relations. This requires new accents in the approach to determining both the theoretical and methodological foundations of legal facts and events, in particular in the field of civil law relations, and the study of applied aspects of legal facts and events in modern theory of law. One of the main tasks facing researchers of the theory of civil law is to determine the legal nature of events, to identify criteria for distinguishing this legal phenomenon from other categories that reflect reality. Given the enduring importance of this category for civil law, as well as the controversy of some fundamental postulates that underlie the traditional approach to understanding the legal fact-event in civil law; revision of certain provisions that do not meet the needs of modern legal science is very relevant and useful in terms of further use of scientific results in the practice of law enforcement and further development of the doctrine of legal facts in civilization.

Key words: civil legal relations, legal fact, facts-events, life circumstances, legal consequences, absolute facts-events, relative facts-events, term, term.

Постановка проблеми Розвиток цивільно-правових відносин безпосередньо пов'язаний з різними фактами, що мають юридичне значення. Виникнення, зміна та припинення цивільно-правових відносин необхідно задля досягнення певних цілей, позначених суб'єктами права. На підставі вищевказаного відбувається формування цивільної правосуб'єктності, способів захисту порушених цивільних прав. Весь цей процес є наслідком юридичних фактів.

Під юридичними фактами в цивільному праві розуміють обставини, наявність яких спричиняє встановлення, припинення або зміну цивільних прав та обов'язків, або інші цивільно-правові наслідки для учасників цивільних правовідносин. У зв'язку з цим юридичним фактом цивільного права доцільно визначати обставини, з якими закон або договір пов'язує виникнення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, будь-які інші юридичні наслідки в сфері цивільних правовідносин [7, с. 9].

Оскільки юридичні факти становлять собою складне розмаїття життєвих обставин, котре, крім того, може мати

різне юридичне значення, складаючись у різні сполуки, виникає необхідність їх систематизації та класифікації, котра передбачає їх розмежування на окремі групи за певними ознаками, взятими за основу [13, с. 7].

Однією з найбільш поширених класифікацій юридичних фактів цивільного права вважається розподіл за критерієм залежності від наявності та характеру вольового елемента, тобто визначення волі суб'єкта права для виникнення, зміни або припинення правових відносин (так званий «вольовий критерій» [4, с. 30]). Відповідно до цього критерію розрізняють дві великі групи юридичних фактів: дії та події [14, с. 108], іноді виокремлюючи ще одну групу юридичних фактів такого самого рівня – юридичні стани [10, с. 385]. Класифікували юридичні факти на дії та події такі відомі цивілісти, як О. Красавчиков, В. Синайський, Г. Шершеневич та інші.

Визначення правової природи подій полягає у з'ясуванні правил, на підставі яких реалізовуватимуться та розвиватимуться цивільні правовідносини, визначення

загальних констатацій для визнання тих чи інших динамічних змін у цивільних правовідносин.

Аналіз правової природи подій як одного з видів юридичних фактів досить актуальний, так як цивільні відносини перебувають у постійній динаміці. Тому одним з основних завдань, що стоять перед дослідниками теорії цивільного права, є визначення правової сутності подій, виявлення критеріїв відмежування даного правового явища від інших категорій, що відбивають реальність.

Мета статті полягає в розгляді основних наукових положень теоретичної концепції юридичних фактів-подій як підстави спричинення визначених юридичних наслідків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Правова природа юридичних фактів, їхніх різновидів і особливостей спричинення ними юридичних наслідків неодноразово були предметом досліджень правознавців, починаючи з часів римського приватного права. Важливе значення для розкриття суті юридичних фактів мають наукові праці В.Б. Ісакова, О.С. Йоффе, А.В. Коструби, М.А. Рожкової, В.В. Копейчикова, О.А. Красавчикова, Г.В. Кікоть, Р.А. Майданик, Є.О. Харитоновна, О.І. Харитонової, В.Л. Яроцького та інших. Проте, незважаючи на те, що теорії правової природи подій у цивільному праві присвячено багато досліджень, загалом правова позиція щодо цього питання досить консервативна і не зазнає суттєвих змін.

Виклад основного матеріалу Юридичні події як особливе правове явище, необхідно правильно відмежовувати від юридичних фактів-дій, правового випадку, стану через те, що останні характерні свої специфічні ознаки. Юридичні події є зовнішнім вираженням конкретних життєвих обставин, які практично не залежать від волі, свідомості осіб, однак тягнуть за собою настання тих чи інших правових наслідків.

О.А. Красавчиков виділяє дві групи подій:

– відносні юридичні події – це явища, спричинені діяльністю людей, однак, які виступають у конкретно взятих правовідносинах незалежно від причин, через які вони виникають. Як приклад можна навести народження дитини, створення літературного твору, підпал будинку тощо. В останньому випадку власник будівлі, потерпілий, стає учасником правовідносин з органами страхування, якщо майно було застраховане. Це факт – подія, тому що він не має взаємозв'язку з волею учасників правовідносин – потерпілим, органом страхування, але пов'язані з волею інших.

– абсолютні юридичні події – це явища, як викликані людською діяльністю, так і такі, що виступають окремо від цієї діяльності і які породжують тільки один ряд юридичних наслідків. Наприклад, стихійні лиха, падіння метеориту, спалах на сонці, утворення розломів, обвалів тощо [8, с. 133].

Отже, такий поділ цілком обґрунтований, оскільки «відносні» та «абсолютні» юридичні події протиставлені у своєму значенні. Цей факт породжує необхідність розмежування явищ та наступних за ними наслідків. Однак на даний момент подібне розмежування не повною мірою відповідає дійсності, так як існує безліч розбіжностей та точок зору щодо інтерпретації даних понять, що призводять до різних колізійних ситуацій на практиці.

Події класифікують також за різними ознаками: 1) за походженням – природні (стихійні) і залежні у своєму генезисі від буття та діяльності людини (соціальні); 2) залежно від повторюваності події – унікальні й повторювані (періодичні); 3) за тривалістю – моментальні (події) і тривалі у часі (процеси); 4) за кількістю учасників – персональні, колективні, масові; останні – на події з визначеною і з невизначеною кількістю осіб, що беруть у них участь; 5) за характером наслідків, що настали, – на події оборотні та необоротні тощо [6, с. 32].

На законодавчому рівні відсутнє визначення «юридичного факту» і, зокрема, «події». У ст. 11 Цивільному

Кодексі вказується, що основою виникнення цивільних прав та обов'язків можуть бути події, з якими закон або інший правовий акт пов'язує настання цивільно-правових наслідків. Я вважаю, що необхідно сформулювати зміст даних понять, розкрити їх сутність, відмітні ознаки та законодавчо закріпити їх. Це дозволить розмежувати дані терміни та використовувати при вирішенні суперечок.

Наприклад, землетрус є юридичним фактом, що породжує право особи, яка застрахувала житловий будинок, на отримання страхового відшкодування (компенсацію збитків) лише у разі, якщо внаслідок землетрусу сталося руйнування будинку, тобто наслідок, прямо прописаний у страховому договорі.

М.А. Рожкова зазначає, що «як правило, юридична подія сама по собі не тягне юридичних наслідків – для їх виникнення необхідним є «перетинання» юридичної події з іншою життєвою обставиною – юридичною дією» [12, с. 32]. Коли причиною виникнення цивільно-правових наслідків виступає відносна подія, завжди необхідно враховувати чи настали наслідки в причинно-наслідковому зв'язку з дією людини. Зазначені особливості мають стати предметами законодавчого закріплення, оскільки при практичному застосуванні з'являється безліч правових колізій.

Юридичні факти-події, найчастіше, визначені як обставини, настання яких незалежно від волі, свідомості людей. Подібна думка зустрічається у роботі В.Б. Ісакова, який зазначає, що основною ознакою дій є його вольовий характер, а події – як невольові, об'єктивні [5, с. 45]. Однак тоді виникає запитання: як класифікувати, наприклад, факт випадкового нанесення ушкоджень іншій особі? У цьому прикладі проглядається відсутність вольового фактора, але пошкодження були нанесені особою, яка стала згодом стороною цивільних правовідносин щодо відшкодування шкоди, що дає віднести цей випадок до відносних подій. Можна припустити, що таке розуміння не точно виражає суть юридичних фактів-подій.

Для позначення виняткової сутності подій необхідно звернутися до аналізу їх ознак. До основних ознак юридичних фактів-подій В. Ісаков відносить наступні: юридичні факти є обставини конкретні, індивідуальні. Конкретність юридичних фактів-подій виражається в тому, що вони відбуваються в певній місцевості в деякий певний момент часу; несуть в собі інформацію про стан суспільних відносин, що входять у предмет правового регулювання; певним чином виражені (об'єктивувалися) зовні; являють собою наявність або відсутність певних явищ матеріального світу; прямо або побічно передбачені нормами права; зафіксовані у встановленій законодавством процедурно-процесуальній формі; викликають передбачені законом правові наслідки [3, с.23].

Відмінною рисою подій також є їхня принципова відмінність від юридичного випадку. Розмежування юридичних випадків та подій не така проста і очевидна справа. Як свідчить А.П. Шептулін: «Випадковість виникає в моментах перетину необхідних причинно-наслідкових рядів, де якраз і утворюються нові причини, включаються у взаємодію нових елементів» [16, с. 168]. Випадок характеризується певною часткою суб'єктивності, тобто підставою випадку має бути певна поведінка людини, а саме – можливість передбачення наслідків. Подія є тим, що сталося, відбувається в цей період часу, це спонтанна, непередбачувана подія, яка не залежить від людської діяльності, волі, бажань. Основою події є певна об'єктивна закономірність, зв'язок, що зумовлює необхідний розвиток явищ. Звідси субстанція кожної події – це процес обумовлений закономірностями, що відбуваються у природі, суспільстві. На підставі вищевикладеного, як приклад можна розглянути плоди, приплоти у тварин, які є органічним процесом утворення певних продуктів, живих організмів [9].

Поширеним різновидом юридичних фактів-подій є строк. Термін або строк, як юридичні факти, також можна віднести до відносних подій. Пояснюється це тим, що настання термінів носить об'єктивний характер і залежить від волі суб'єктів цивільного права [2, с. 2]. У давньоримському праві строком (або терміном) називалась майбутня й неминуча подія, від настання якої залежав початок чи кінець дії або будь-якого правового явища.

У правових нормах як засобах впливу на поведінку людей використовується не філософська категорія «час», а правова – «строк», як відрізок часу. Такий строк не існує сам по собі, він завжди несе певні наслідки, з його настанням чи спливом закон пов'язує виникнення, зміну чи припинення правовідносин [11, с.66-68].

У правовому регулюванні суспільних відносин законодавець, з огляду на фактор часу, використовує саме категорію «строк» як певний період у часі та «термін» – як певний момент у часі [11, с.66-68]. Строк – це визначений законом, договором або іншим юридичним актом проміжок часу (період), встановлений для здійснення відповідних дій, реалізації прав або виконання зобов'язань, і з настанням або закінченням якого пов'язується певна дія чи подія, що має юридичне значення [1, с. 857]. Терміном є певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, що має юридичне значення. Термін визначається календарною датою або вказівкою на подію, яка має неминуче настати [15].

Незалежно від способу встановлення, строки і терміни завжди тягнуть за собою будь-які правові наслідки. Оскільки закінчення часу та настання моменту в часі відбуваються незалежно від волі людей, то терміни відносяться до подій. Якщо ми визначаємо термін за допомогою вказівки на подію, ми повинні точно знати, що подія настане (наприклад, конкретна дата). Якщо він визначається відрізком часу, то можливі варіанти, це певний інтервал часу (роки, місяці, квартали, години, хвилини).

У деяких випадках відбувається автоматичне настання або закінчення строку (терміну), що породжує, змінює, припиняє виконання цивільних прав та обов'язків, а в інших – при настанні або закінченні строку відбувається формування цивільно-правових наслідків, разом із поведінкою суб'єктів. Виходячи з вищевикладеного, можна дійти висновку, що значення строків та термінів у цивільному праві у тому, що вони впорядковують цивільний обіг, створюють визначеність та стійкість правових зв'язків, дисциплінують їх учасників, сприяють дотриманню договорів, що забезпечує своєчасний захист прав та інтересів суб'єктів цивільних правовідносин.

Висновки. Отже, подія є самостійним видом юридичного факту, під якою розуміється обставина об'єктивної дійсності, зумовлена закономірностями розвитку природи, що відбувається без участі та без волі людини, з якою закон пов'язує виникнення та припинення суб'єктивних цивільних прав та обов'язків. Юридичні події можуть не лише впливати на рух правовідносини, а й викликати різноманітні наслідки прояву правосуб'єктності, а також наслідки, що настають внаслідок вчинення дій із захисту порушених чи оскаржених суб'єктивних прав.

Розглянуте правове явище необхідно чітко відмежовувати від інших категорій, що відображають дійсність, тому що події тягнуть настання юридичних наслідків лише за дотримання необхідних умов. Тому особливо важливою вважаємо необхідність законодавчого закріплення поняття, сутнісних ознак подій.

Враховуючи неперехідну значущість даної категорії для цивільного права, а також спірність деяких основоположних постулатів, що лежать в основі традиційного підходу до розуміння юридичного факту-події в цивільному праві; перегляд окремих положень, що не відповідають потребам сучасної правової науки є дуже актуальним і корисним з точки зору подальшого використання отриманих наукових результатів у практиці правозастосування та подальшого розвитку вчення про юридичні факти в цивілістиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 992 с.
2. Евтых Р.А. Понятие и значение сроков в гражданском праве. *Политематический сетевой электронный научный журнал КГАУ*. 2015. №106(02). 11-15с.
3. Исаков В.Б. Юридические факты в российском праве. Учебное пособие. Москва: Юридический Дом «Юстицинформ», 1998. 48 с.
4. Исаков В.Б. Юридические факты в советском праве. Москва: Юрид. лит., 1984. С. 30.
5. Исаков В.Б. Юридические факты в советском праве. Москва: Юридическая литература. 2014. 144 с.
6. Кикоть Г. Проблема класифікації юридичних фактів у сучасній теорії права. *Право України*. 2003. № 7. С. 31.
7. Кочергіна В.О. Правовий акт як підстава виникнення цивільних прав та обов'язків : автореф. дис. ... кан.юрид.наук за спец. 12.00.03. Київ, 2009. 18 с.
8. Красавчиков О.А. Юридические факты в советском гражданском праве. Категории науки гражданского права. Избранные труды: В 2 т. Т.2. Москва: Статут. 2005.
9. Махиева А.Х. Правовая природа событий в гражданском праве: <http://arch.kyrlibnet.kg/uploads/KRSUMAHIEVA.A.H.12011-8.pdf>
10. Мухаев Р.Т. Теория государства и права: Учебник для вузов. Москва: Издательство ПРИОР, 2001. С. 385.
11. Подвірна О.В. Строки та терміни у цивільному праві: темпоральний аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8/2020. С. 66–68.
12. Рожкова М.А. Юридические факты гражданского и процессуального права: соглашение о защите прав и процессуального соглашения. *Исследовательский центр частного права*. Москва: Статут. 2009. С. 32–40.
13. Харитонов Є.О., Нагорняк В.А. Деякі проблемні питання визначення поняття та видів юридичних фактів у цивільному праві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. № 33. С. 7–18.
14. Харитонов Є.О., Старцев О.В. Цивільне право України: Підручник. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Істина, 2007. С. 108.
15. Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар / за заг. ред. Харитонова Є. О. Харків : Одиссей, 2006. 253 с.
16. Шептулин А.П. Диалектический метод познания. Москва: Политиздат. 1983. 320 с.